

2. Katedra sociální psychologie na filosofické fakultě

Brno

Vedoucí: doc. J. Šabata

Hlavní zaměření: Problémy rozvoje společenské pracovní iniciativy.

3. Katedra pedagogiky a psychologie na Pedagogickém institutu

Brno

Vedoucí: doc. Linhardt

Hlavní zaměření: Průzkumy na školách. Problematika mládeže. Okrajově se zabývá i některými problémy společenské determinace prospěchu žáků.

4. Katedra psychologie na filosofické fakultě UK

Praha 1, Celetná 20

Vedoucí: prof. dr. V. Tardy

Výzkumné úkoly:

1. Problematika sociální determinace psychických jevů.

2. Problémy vývoje lidské psychiky.

3. Problémy psychologie osobnosti.

4. Základní problémy psychologické regulace pracovní činnosti.

5. Výzkumný ústav odborného školství.

Praha 1, Maltézské náměstí 1

Vedoucí: inž. Antonín Boháč

Hlavní zaměření: Řešení otázek výchovy a vzdělávání v zařízeních pro výchovu učňů a na středních odborných školách v denním studiu i ve studiu při zaměstnání.

Ukončené práce: *Hypotéza vývoje pracovního profilu odborného dělníka a středního odborného pracovníka v oblasti strojírenství* (hypotéza je opřena o značně široký průzkum ve strojírenských závodech). *Struktura pracujících v odvětví strojírenství*.

Počet pracovníků: 55

6. Výzkumný ústav tělovýchovný.

Praha

Hlavní zaměření: Vliv tělesné výchovy na zdatnost a výkonnost člověka.

Počet pracovníků: 42, z toho vědeckých 16.

P. Kohn, H. Kubecová

Duverger M., Introduction to the Social Sciences. London 1964. G. Allen & Unwin, 342 s.

Duvergerova práce (překlad z francouzského originálu z r. 1959, resp. 1961) vychází nyní v Anglii již podruhé. Vedle historického úvodu se zabývá podrobně metodami a technikami společenských, zejména sociologických výzkumů. Prvá část je věnována pozorování písemných dokladů, statistických pramenů, metodám rozboru písemných dokladů, obsahové analýze, metodě extenzivního pozorování (v tom výběrovém metodám, metodě dotazníku, zpracování a publikaci výsledků), průměrnému intenzivnímu pozorování, z něhož zvláště rozhovoru a zúčastněnému pozorování; v této části je i partie o měření a testování. Druhá část je věnována systému analýz: prvkům analýzy, klasifikacím, typologii, teoriím a hypotézám, experimentu (laboratornímu a terénnímu), srovnávací metodě a fenomenům. Zasloužené je dosti místa věnováno matematickým a grafickým metodám. Sociometrii nazývá Morenovskou sociologií. Sebekritiku, jak je prováděna v lidových demokraciích, přirovnává Duverger k morenovskému sociodramatu (s. 254). Kniha je psána velmi přístupně, aniž si zadává na vysoké vědecké úrovni. Zároveň představuje francouzský sociologický systém společenských výzkumů.

V. S.

Szczepański J., Socjologiczne badania wspólnocześnieści. Nauka Polska, 1964, č. 3, s. 44–60

Úvaha o tom, co je současnost. Jsou hranice dány rokem 1900, Velkou říjnovou revolucí, druhou světovou válkou? Tím, co lidé (současníci) pamatují? S. odkazuje také na definice M. Porébského (v tisku). Popis současnosti musí mít prvky: popis makrostruktury, způsob výroby, popis mikrostruktur, popis kulturních systémů. Stručně vypočítává hlavní sociologické práce po r. 1945 (B. Minc, J. Hochfeld, S. Widerszpil, J. Chalasiński, M. Charkiewicz, A. Rajkiewicz, Z. Grzelak, F. Jakubczak ap.) týkající se analýzy dělnické třídy, inteligence, rolnictva, maloburžoazie. Zvláštní pozornost věnuje S. rozboru práce (J. Kwejt, E. Łukawer, A. Matejko, B. Gałęski), mikrostrukturám (rodina, domácnost) a výzkumům kultury (A. Kłoskowska, K. Zygulski aj.). Na závěr se S. ptá: Čím je tedy charakterizována současnost? Podle jedné nové společenskou strukturou socialismu, podle jiných technickou civilizací a z ní pocházejícími důsledky. Sám se domnívá, že

budoucnost možná ukáže, že to jsou hlavní změny v mikrostrukturách a změny v mezi-
osobních vztazích.

V. S.

Ziomek M. J., Wpływ zmian w strukturze demograficznej na bilans czasu pracy w gospodarce narodowej. Studia demograficzne, 1964, č. 6, s. 4–15

Vycházejí ze srovnání zaměstnanosti žen v r. 1955 a 1962 podle odvětví a zvláště podle průmyslových oborů, zjišťuje změny v důvodech pracovní absence u mužů a žen. U žen vzrostly absence z důvodů péče o nemocného v domácím ošetřování a z důvodů péče o děcko, u mužů u všech ostatních druhů absence. Ženy mají menší absenci z důvodu vlastní nemoci než muži. Na 100 pojištěných mužů připadlo ročně 77,0 onemocnění a 1070 dnů pracovní neschopnosti, na 100 žen jen 58,6 onemocnění a 726 dní absence. Absence je analyzována podle věku. Studie je doplněna sňatečností na vsi a v městě.

V. S.

Gruzon C., Planification économique et recherches sociologiques. Revue française de sociologie, 1964, č. 4, s. 435–436

G., hlavní ředitel INSEE (Institut national de la Statistique et des Etudes économiques), přednesl v Sociétés française de Sociologie přednášku o hospodářském plánování a sociologických výzkumech. Do padesátých let se ekonomové obešli bez pomoci vědců jiných disciplín. Postupně se situace mění. Perspektivní plán musí zabezpečovat řada vědeckých disciplín ve vzájemné spolupráci. Na prvním místě stojí technologové, na druhém místě demografové, na třetím pracovníci v oblasti životní úrovně. Nyní přistupují sociologové. Diskuse se účastnili Aron, Dumazedier, Crozier, Chombart de Lauwe, Cepede.

V. S.

Floud, Jean & A. H. Halsey: The Sociology of Education. Curr. Sociol., 1958, Vol. 7, čís. 3, 165–233

Sociologie výchovy. Souborná studie o sociologii výchovy zaměřená především na rozvoj výzkumné problematiky v tomto odvětví

v západní Evropě a ve Spojených státech. Bibliografie, jež zahrnuje 762 utříděných anotací, je uspořádána takto: I. *Sociologie výchovy*: 1. — Definice a shrnující přehledy, kritiky a bibliografie (27); 2. — Učebnice (20). II. *Výchova a společnost*: 1. — Všeobecné vztahy (27); 2. — Historické a srovnávací studie (31). III. *Výchova a sociální struktura*: 1. — Demografie: a) sociální rozšíření výchovy (17), b) schopnost a příležitost (9), c) fertilita (11); 2. — Ekonomická situace: a) všeobecné vztahy (12), b) rozdělení pracovních příležitostí (15), c) nabídka a poptávka po pracovních silách (27), d) volba povolání (15); 3. — Sociální stratifikace: a) všeobecné, historické a srovnávací studie (22), b) výchova a sociálněekonomické postavení (34), c) učitelé na školách všeobecných, středních a odborných (51), d) učitelé na vysokých školách (22); 4. — Menšinové skupiny: a) černoši v USA (13), b) jiné menšiny (10), c) zahraniční studenti na univerzitě (15). IV. *Sociální aspekty výchovných možností*: 1. — Genetické meze výchovy (31); 2. — Sociální faktory ve výchovné činnosti: a) rodinné prostředí (15), b) sousedství (5), c) sociálněekonomické postavení (22), d) etnická příslušnost (7), e) všeobecné studie a miscellanea (15); 3. — Vytváření postojů výchovou (14). V. *Sociologie výchovných institucí*: 1. — Školy: a) ve vztahu ke společnosti a veřejnosti (19), b) přijímání žáků a jejich sociální složení (10), c) školy jako selektivní činitelé (23), d) školy jako sociální systémy (8), e) sociální psychologie třídy (22), f) úloha učitele (17), g) vedení a správa (31); 2. — university a ostatní vysoké školy: a) všeobecně (30), b) přijímání studentů a sociální složení (32), c) vysoká škola jako selektivní činitel (15), d) studentský život (32); 3. — Výchova dospělých: a) všeobecné, historické a srovnávací studie (20), b) sociální funkce výchovy dospělých (28), c) dosavadní vzdělání a motivace dalšího studia (11).

Middleton, Russell: A Reappraisal of Comte's Position in the Development of Sociology, Sociol. Soc. Res., 1960, Vol. 44, čís. 3, 178—184

Přehodnocení Comteova postavení ve vývoji sociologie. Vážnost A. Comtea mezi sociology je dnes spíše malá, a to především ze tří důvodů: 1. je mu připisováno autorství pouze několika málo jeho hlavních doktrín, jako např. zákona tří stadií, jež měly malý teoretický význam a vliv; 2. je pokládán za pouhého systematika idejí, ačkoliv právě jeho nejznámější a nejméně cenné ideje jsou zároveň nejméně původní; 3. Comteův nadnesený sloh a jeho nevědecké pojetí náboženství lidskosti odvracejí pozornost od jeho opravdových teoretických přínosů. Přehodnocením Comtea dojdeme k těmto závěrům o jeho skutečném významu: 1. Comte více než kterýkoliv jiný autor přispěl k vymezení hranic nových věd — sociologie a sociální psychologie; 2. Comteova metodologická pravidla — nikoliv jeho praktiky — se zakořenily v myšlení dnešních sociologů; 3. Comte byl průkop-

níkem ve funkční analýze společnosti, kterou chápal jako funkční systém vzájemně závislých částí spočívajících na dělbě práce. Na rozdíl od pozdějších funkcionalistů se Comte zabýval hlavně studiem sociální a kulturní změny. Comteův přímý vliv na další vývoj sociologie nebyl velký, ale jeho nepřímý vliv zprostředkovaný Durkheimem byl obrovský.

Taylor, Stanley: Social Factors and the Validation of Thought, Soc. Forces, 1962, Vol. 41, čís. 1, 76—82

Sociální faktory a zhodnocení myšlení. Diskuse o „úloze sociálních faktorů ve vědění“ rozlišující mezi klasickou teorií vědění a sociálními faktory ve vědění. Předchozí, tj. klasická teorie zahrnuje pojetí, které „vytrhuje subjekt vědění ze sociálního kontextu a přesto nicméně se snaží hodnotit vědění analýzou subjektu“, zatímco sociální faktory ve vědění znamenají, že subjekt poznává pouze v rámci institucionální struktury nebo jako člen třídy, kasty, věkové skupiny, politické strany, společnosti či jiného sociálního seskupení.“ Podána stručná historie sociálních faktorů ve vědění. Autoři tvrdí, že se lze dívat celkem čtyřmi způsoby na vztah mezi sociálními faktory a hodnocením vědění: 1. Pozitivistické hledisko, které předpokládá, že metody přírodních věd lze aplikovat na studium sociálních jevů tak, aby se dosáhlo objektivit; 2. Hledisko Mannheimovo, podle něhož existuje dělící čára mezi přírodními a sociálními vědami. Sociální vědy se zabývají poznáním vztahů a musí vytvořit svá vlastní rozlišovací měřítka objektivit studiem „stylistických struktur“; 3. Názor vyjádřený, třebaže odlišným způsobem G. H. Meadem a E. Durkheimem, že veškeré vědění vzniká v sociálním procesu a jeho objektivita závisí na dynamice tohoto procesu; 4. Kombinace názorů Meada a Durkheima s Mannheimovým rozlišením mezi přírodními a sociálními vědami.

Třídní a sociální struktura obyvatelstva ČSSR

Letošní 2. číslo *Demografie* přináší na základě nových bilancí a odhadů údaje o třídním a sociálním složení obyvatelstva ČSSR a českých a slovenských krajů od posledního sčítání v r. 1961 ke konci let 1961, 1962, 1963 a 1964. Při celkovém vzrůstu počtu obyvatelstva o 2,63 % se zvýšil počet *dělnického* obyvatelstva o 5,98 % a počet obyvatelstva příslušného ke skupině tzv. *ostatních zaměstnanců* (v podstatě je to *inteligence*) o 7,51 %. Na Slovensku bylo tempo růstu obou sociálních skupin dvojnásobně rychle než v českých zemích. Koncem roku 1964 představovalo *dělnické* obyvatelstvo 58,1 % veškeré populace, obyvatelstvo příslušné k *ostatním zaměstnancům* tvořilo 29,2 % populace. Družstevních rolníků je s rodinnými příslušníky podle uvedeného odhadu 8,6 %, ostatních družstevníků 1,1 %, drobných rolníků 2,5 %, řemeslníků a

živnostníků 0,4 % a příslušníků svobodných povolání 0,1 %.

V. S.

Voprosy organizacii i metodiki konkretno-sociologičeskich issledovanij, red. G. Ašin aj., Moskva 1963

Sborník, předkládající výzkumné přístupy a zčásti i výsledky téměř všech předních sovětských sociologů a pracovníků. G. Štraks se zabývá vědoslovnými problémy, zejména z hlediska významu sociologických výzkumů pro rozvoj historického materialismu. Zdůrazňuje, že speciální společenské výzkumy nelze považovat za sociologické. Základní koncepční význam má stať G. Osipova, J. Kozyreva, V. Kolbanovského a M. Ajvazjana o úkolech a metodách konkrétních sociologických výzkumů. Ukazují jejich význam pro sociální regulaci nejrůznějších vztahů a činností (včetně všestranného rozvoje osobnosti, využití volného času atd.). Úvahy o technickém pokroku zjišťují jeho rozporný vliv na charakter práce. P. Maslov se značnou hloubkou analyzuje úlohu statistiky v sociologických výzkumech. G. Andrejevová rozebírá některé metody empirických výzkumů v soudobé buržoazní sociologii. Následuje řada statí, informujících o organizaci, metodách i výsledcích jednotlivých výzkumů. V. Jadov sděluje zkušenosti z metodicky dobře vybavené práce laboratoře sociologických výzkumů při leningradské universitě. Na rozdíl od Andrejevové posuzuje pozitivně možnosti sociometrických metod při výzkumech společenských vztahů v malých skupinách za socialismu. J. Ostapenko referuje o výzkumu složení účastníků hnutí za komunistickou práci na moskevských podnicích, G. Ašin o výzkumu tohoto hnutí v železniční dopravě, náš P. Machonin o výzkumu brigád socialistické práce na pražském závodě ČKD-Sokolovo. L. Kogan s R. Ivanovou rozebírají výsledky výzkumu účasti uralských dělníků na veřejné politické životě. Článek Ašina přináší četné podněty i k výzkumům využití volného času, kterým jsou speciálně věnovány stať R. Lamkova (výzkumy v textilních závodech Furmanova) a Z. Stajkova (bulharské výzkumy). B. Grušin referuje o činnosti Institutu veřejného mínění při „Komsomolské pravdě“.

D. Sl.

Grušin B., Čikin V., Ispověď pokolenija. Moskva, Molodaja gvardija 1962

Kniha zpracovává 17446 odpovědí mladých lidí do 30 let na novinovou anketu, vyhlášenou v r. 1961 na téma *Co si myslíte o svém pokolení?* Jako tomu je u podobných anket vždy, ani zde nelze hovořit o reprezentativním vzorku; je nepoměrně slabé zastoupení žen (pouze čtvrtina účastníků) a venkovské mládeže. Druhým nedostatek je zčásti překonávání porovnáváním profesionálních a teritoriálních kategorií, kdežto odlišnosti odpovědí mužů a žen uvažovány nejsou. S příslušnou rezervou lze považovat výsledky za spolehlivou kolektivní sebeanalýzu relativně aktivnější a převládající části sovětské mládeže. Přes 60 % účastníků spojovalo své ideály s dalším vzděláváním. 83,4 % vyjádřilo spokojenost se svým pokolením. Pořadí odpovědí na otevřenou otázku o silných rysech sovětské mládeže: vlastenectví (téměř třetina), morální kvality (mužnost, pravdivost, citlivý vztah k lidem aj. — 31 %), oddanost straně a ideám komunismu, touha po poznání (20,3 %), pracovitost (19,8 %) kolektivismus, aktivita a nadšení, úsilí o nové, mirumilovnost, internacionálistmu. Na zvláštní zavřenou otázku odpovědělo 85,3 % účastníků, že považuje své pokolení za cílevědomé. Pouze 4,4 % uvedlo, že nemají cíl ve svém životě nebo o tom nepřemýšleli. 81,9 % je přesvědčeno, že svého cíle dosáhne. Pořadí nejčastějších odpovědí na otevřenou otázku, v čem spočívá vlastní životní cíl: přinášet užitek lidu a vlasti (33,5 %), stát se dobrým odborníkem (33,1 %), stát se všestranně rozvinutým člověkem (15,5 %). Ostatní odpovědi byly sporadické. 3101 účastníků nevidí, že by u sovětské mládeže byly rozšířeny záporné rysy. Ostatní odpovědi na příslušnou otevřenou otázku měly toto pořadí: požívání alkoholu (23,4 % se značným odstupem od ostatních), napodobování západní módy, nedostatky v citové vychovanosti v etickém i estetickém ohledu, nedostatky v kultuře chování, pasivita (8,5 %), nevážnost k práci, nesamostatnost. Zcela nepatrně byly uváděny religiozita (to považují autoři za neadekvátní) a nacionalismus. Tato anketa zahájila činnost Ústavu veřejného mínění při „Komsomolské pravdě“; po ní následovala řada dalších anket, knižně zatím nezpracovaných. Jak trávíte volný čas? S čím na Mars? (Kterých 15 exponátů z různých oblastí lidské práce a kultury, nejlépe charakterizujících úroveň zemské civilizace XX. století, navrhujete poslat Marťanům?) Obsluhují vás dobře? (nedostatky ve službách) aj.

D. Sl.